CUDES JOURNAL — CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

Huseyinli, S. (2020). Change in Canada's Public Economy Size in the Last 20 Years (2000-2020). *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 3(2), 77-87.

Research Article

Son 20 Yıllık Süreçte Kanada'nın Kamu Ekonomisi Büyüklüğündeki Değişim (2000-2020)

Change in Canada's Public Economy Size in the Last 20 Years (2000-2020)

Seymur HUSEYNLİ
Bursa Uludağ Üniversitesi
seymurhuseyin1@gmail.com
ORCİD: 0000-0002-2384-2003

DOI: 10.37154/ijopec.2020.22

Article Info

Received: 16.12.2020
Accepted: 24.12.2020

Keywords: The Share of Public Sector, National Economy, Satate Expenditures

Abstract

After the great depression that took place in 1929, the idea of the public sector interfering with the functioning of the economy has become increasingly widespread in world economies. The main reasons for this are the loss of functionality of classical economic theory and practices after the 1929 crisis, and the lack of a significant solution seeking to get rid of the economic crisis in the world. In these years, Keynesian policies led by J. M. Keynes defended the necessity of state intervention in the economy, opposed to the minimal state understanding contrary to the Classics, and they insisted that the only safe way to get out of the crisis was the implementation of expansionary fiscal policies by increasing the amount and components of state expenditures. Nowadays, the share of the public sector in world economies is increasing, and this is why the share of public sectors in the national economy varies between 25% and 40%. The aim of this study is to explain the economic evolution of the public sector share in the Canadian economy, which is one of the 7 largest economies in the world, in the last 20 years, to calculate the size of the Canadian public economy with different economic indicators and to compare it with other OECD countries.

Makale Bilgisi

Geliş: 16.12.2020
Onay: 24.12.2020

Anahtar sözcükler: Kamu Kesimi Payı, Kamu Ekonomisi, Devlet Harcamaları

Öz

1929 yılında gerçekleşen büyük buhrandan sonra dünya ekonomilerinde kamu kesminin ekonominin işleyişine müdahele etmesi düşüncesi giderek geniş bir hal almıştır. Bunun başlıca sebepleri arasında 1929 bunalımında klasik iktisat teorisi ve uygulamalarının bu tarihten itibaren kendi işlerliğini kaybetmesi, dünyanın içinde bulunduğu ekonomik buhrandan kurtulmak için kayda değer bir çözüm arayışının bulunmamasıdır. Bu yıllarda J. M. Keynes'in önderliğini yaptığı Keynezyen politikalar ekonomiye devlet müdahelesinin gerkliliğini savunarak Klasiklerin aksine minimal devlet anlayışına karşık çıkmış, krizden çıkmak için tek güvenli yolun devlet harcamalarının miktar ve bileşenlerinde artım yönünde değişikliklere giderek genişletici maliye politikalarının uygulanması olduğunu ısrarla savunmuşlardır. Günümüzde dünya ekonomilerinde kamu kesiminin payı giderek artmakta, ve bu sebeptendir ki kamu kesimlerinin milli ekonomi içerisindeki yeri % 25 ila % 40 arasında değişmektedir. Bu çalışmanın amacı dünyanın en büyük 7 ekonomisinden biri olan Kanada ekonomisinde son 20 yıl içerisinde kamu kesimi payının geçirdiği iktisadi evrimi anlatmak, farklı ekonomik göstergelerle Kanada kamu ekonomisinin büyüklüğünü hesaplamak ve diğer OECD ülkeleri ile kıyaslamasını yapmaktır.

1.GİRİŞ

Devlete karşı duyulan gereksinimin ortaya çıkmasından bu yana devlet dediğimiz kurumun hangi görevleri üstleneceği, hangi sınırlar kapsamında faaliyetde bulunacağı hususunda farklı çalışmalar yapılmıştır. Dönemin ekonomik koşullarına bağlı olarak devletlerin üstlenmesi gereken bu görevler zaman zaman artış veya azalışlar göstermiştir ve tabii ki bu görevlerin miktarındakı dalgalanmalar ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasal durumundaki değişmelere bağlı değişim göstermiştir. Liberal politikaların hakim politika şeklinde uygulandığı dönemlerde devletin ekonomiye müdahelesi olabildiğince sınırlandırılmaktaydı. Fakat, devletin ekonomiye müdahelesini savunan Korumacı plitikaların izlendiği dönemlerde ise bu müdaheleler desteklenerek sınırları genişlendirilmiştir. Bu sebeptendir ki, devletlerin sosyo-ekonomik ve siyasal durumlarına bağlı olarak ekonomilerdeki kamu kesimi payı dönemler itibariyle değişiklik arzetmektedir.

Günümüzde devletlerin sahip olması gereken rol model anlayışı kalkınma durumlarına göre klasiklerin savunduğu gibi minimal devletten sosyal-refah devletine doğru evrilmektedir. Böylece devlet, toplum refahını maksimum kılma yolunda kamu kesiminin payını arttırmakta, özel teşebbüslerin yetersiz kaldığı alanlarda ise kamu hizmeti üretimini gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda devlet özel sektör ekonomisine de müdahele ederek yaptığı harcamalarla toplum refahını maksimum kılmayı amaçlamaktadır. Devletin yaptığı kamusal harcamalar sosyal hayatta daha aktif bir yer tutarak kamu kesiminin payını daha da arttırmıştır.

Kamu kesiminin yerel ekonomi içerisindeki payı kamu harcamaları/GSMH oranı ile hesaplanmakta ve bu hesaplama sonucunda devletin yürüttüğü faaliyetlerin ölçüsü ve etki alanı bilinmektedir. Genel itibariyle kamu kesiminin buyüklüğü zaman zaman duraklama ve azalışlar göstermesine rağmen gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak tüm ekonomilerde artma eğilimi göstermektedir. Gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerin sosyal devlet çerçevesinde kamu harcamaları az gelişmiş ülkelere oranda daha fazladır fakat burada dikkat edilmesi gereken esas konu bu kamu harcamalarının miktarı değil etkinliğidir. Yani bu kamu harcamalarının kayıba uğratmadan gerektiği alanlara doğru zamanda aktarılmasıdır. Aynı zamanda kamu kesiminin yaptığı harcamaların etkin ve verimli olması devletlerin iktisadi ve sosyal gelişiminde büyük önem arzetmektedir. Devletin ekonomideki faaliyetleri sadece kamu harcamaları ile sınırlandırılmamalı, böyle olduğu zaman bu harcamalar ekonominin kalkınması yönünde önemli katkı sağlamayacaktır.

Bu çalışmada Kanada kamu ekonomisinin son 20 yıl içerisinde geçirdiği evrimi kapsamlı bir şekilde anlatamaya çalışacağız. Şimdilik bu bölümde Kanada ekonomisinin sahip olduğu makro göstergeler hakkında bilgi vereceğiz. Kanada ekonomisi 2019 verilerine göre, 1.7 trilyon ABD Dolarını aşan GSYİH'sı ile dünyanın en büyük 10. ekonomisidir. Aynı zamanda Kanada G7 ve G20 ülkeleri arasında yer almaktadır. Kişi başına düşen yıllık ortalama 46.213 ABD Doları ile dünyanın en yüksek refah düzeyine sahip ülkeleri arasında yer almakatadır (mfa.gov.tr). Küreselleşmenin bir sonucu olarak çoğu gelişmiş ülke gibi Kanada'da da nüfusun büyük kısımı (yaklaşık % 80'i) hizmet sektörü tarafından istihdam edilmektedir. 1990'lı yılların başından itibaren işsizlik oranı azalan seyirde ilerleyerk 2008 senesinde % 6'a kadar düşmüştür. Bu trend 2020 senesine kadar azalan seyir izleyerek 2019 senesinde % 5.67 olarak ölçülmüştür. Günümüzde Covid-19 salgınının negatif etkilerinden teğet geçen ekonomi olmadığı gibi Kanada ekonomisi de bu "zarardan" kendi payını almıştır. 2020 güncel verilerine göre Kanada'da işsizlik oranı % 9.75'dir (National Statistic Office, 2019).

2.KAMU KESİMİNİN BÜYÜKLÜĞÜNÜN ÖLÇÜLMESİ VE KANADA'DA KAMU KESİMİNİN EKONOMİK BOYUTU

Kamu ekonomisinin büyüklüğü, etkinliği ve verimliliği mevcut kaynakların üretkenliğinin hesaplanması için önemli vasıtalardır. Devlet, insanlarına daha iyi bir altyapı hizmeti sağlamak, dolayısıyla toplumu kalkındırmak için kendi kaynaklarını harcamaktadır. Devlet kendi kaynaklarının en büyük tüketicisi/kullanıcısı olarak bütçe içerisinde yer alan harcama ve gelir kalemleri arasında ilişkiler kurmak, bu gelir kalemlerinin bütçenin işleyişini en iyi şekilde sağlayacak yeni metodların araştırmasını yapmakla mükelleftir (Methods of Measuring The Economy, 2015).

Günümüzde devlet dediğimiz kurum temel görevleri (savunma, güvenlik, adalet) dışında ekonominin işleyişine müdahele ederek özel sektörün sebep olduğu piyasa başarısızlıklarını gidermektedir. Aynı zamanda devlet vergiler, kamu harcamaları, iç ve dış borçlanmalar vasıtasıyla milli ekonomi üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu sebeple kamu ekonomisinin, sahip olduğu iktisadi

göstergeler üzerinden düzenli bir şekilde ekonomik analizler yapılması önem arzetmektedir (Öztürk, 2011: 6-7). Devletin gerçekleştirdiği kamu faaliyetlerinin iktisadi değerinin milli ekonomi içerisindeki payı kamu harcamaları / GSYİH ile hesaplanmaktadır. Genel ekonomi içersinde kamu kesiminin payı farklı dönemler itibariyle azalma ve duraklamalar göstermesine rağmen hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerde artan bir seyir izlemektedir. Kamu faaliyetlerinin esas kaynağı olan kamu harcamaları kamu ekonomisinin büyüklüğünün belirlenmesinde önemli rol oynadığı gibi, bu kamu harcamalarının da artan seyirde ilerlediği gözlemlenmektedir (Yılmaz ve Susam, 2001:1).

Kamu harcamalarının GSYİH'a bölünmesiyle elde edilen kamu ekonomisi ölçüsü dünyanın çoğu ülkeleri tarafından en çok kullanılan yöntemdir. Fakat, kamu kesiminin milli ekonomi içindeki payının bulunmasında farklı yöntem ve metotlar da mevcuttur. Bunlar; kamu harcamalarının gayri safi milli hasılaya, net yurtiçi hasılaya, net milli hasılaya bölünmesiyle veya reel kamu harcamaları / GSYİH, kamu nihai tüketim ve sermaye oluşum harcamaları / GSYH ve toplam vergiler / GSYİH gibi yöntemlerdir (Sandalcı, 2016:5).

2.1. Kamu Ekonomisi Ölçüm Yöntemleri

Genel bir bakış açısı olarak devletin yani kamunun ekonomi içerisindeki büyüklüğünün hesaplanmasında harcamalar kalemi dikkate alınmaktadır (Karakaş, 1994: 164). Devletin belirli bir sene veya zaman dilimi içersinde yaptığı kamusal harcamalar kamunun ekonomide tutduğu payı yüzdesel olarak ifade ederek aynı zamanda bu kamusal harcamalar devletin yerine getirmekle mükellef olduğu değeri maddi açıdan yansıtmaktadır. Aslında bu harcamalar kimi zaman ortaya çıkan ekonomik ve finansal kirizler sonucunda azalış ve duraksamalar göstermesine rağmen hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde genellikle artış göstermekte ve bununla beraber kamu kesminin ekonomi içindeki payının hesaplanmasında güvenilir bir araç olan kamu harcamalarının artarak seyir ettiği gözlemlenmektedir (Yılmaz ve Susam, 2001: 1). Zamanla neredeyse tüm dünya ülkelerinin ekonomilerinde kamu kesiminin payı giderek artmış ve devletin ekonomideki nüfusu artmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomi içindeki payı yavaş biçimde artarken bu durum gelişmiş ülkelerde farklı bir şekilde seyir ederek daha kısa bir zamanda tamamlanmıştır. Savaş ve ekonomik krizler bilavasıta kamunun ekonomi içerisindeki büyüme sürecini hızlandırarak özel sektörleri sekteye uğratmıştır (Şener, 2008: 29). Böylelikle kamunun ekonomik faaliyetlerindeki niceliksel değişmelerle beraber niteliksel farklılıklar da arz edilmiştir (Ulusoy, 2012).

Böylece devletin ekonomideki payının hesaplanması bir çok dünya devletlerinin ortak ilgi alanına çevrilmiştir. Kamu ekonomisinin ölçüsü genelde devleti temsil eden kamu kurum ve kuruluşlarının bir mali yıl içerisinde harcadığı miktarın gayrisafi milli hasılaya oranlanmasıyla bulunur. Bu tür hesaplamanın içeriği ise yer yerinden yönünden yönetim kuruluşlarından olan mahalli idareler, fonlar, kamu iktisadi teşebbüsleri, döner sermaye kuruluşları, sosyal güvenlik kuruluşları, konsolide devlet bütçesi ve diğer kamu tüzel kişilerinin belirli bir mali yıl içerisinde yaptığı harcamaların gayrisafi milli hasılaya oranlanması şeklindedir (Pehlivan, 2004:39; Karakaş, 1994). Bununla beraber kamu ekonomisinin büyüklüğü uluslararası karşılaştırmalarda konsolide bütçe harcamalararının gayrisafi milli hasılaya oranlanmasıyla hesaplanır. Kamu harcamaları dolayısıyla devletin ekonomik faaliyetler içindeki tahmini payını göstermekle bu harcamaların aslında ekonomide önemli makroekonomik etkilere sahip olduğunu belirtmektedir. Genel kabul görmüş ulsulararası standartlara uygun olarak kamu kesiminin payının ölçülmesi kamunun yaptığı harcamaların gayrisafi milli hasılaya oranlanmasıyla bulunur fakat bazı kaynaklara göre devletin ekonomideki büyüklüğü devletin ürettiği sosyal malar ve KİT'lerin harcamaları ile belirlenmektedir. Kamu ekonomisinin boyutu ülke ekonomisinde önemli yere sahip olduğundan bu hesaplamanın doğru yürütülmesi ülkenin rastlaştığı ekonomik çalkalanmalardan en az zararla kurtulmasını sağlamaktadır.

Adam Smith'den sonar klasik düşünce okulunun üyeleri ekonomiye çok müdahele etmeyen küçük devlet modelini benimsemişlerdir. Devletin yerine getirmesi gereken yükümlülüklerin yansıması olan kamu kesminin ekonomideki payı ondokuzuncu yüzyılın sonlarından birinci dünya savaşına kadar geçen sürede %10'larda seyir etmiştir (Tanzi ve Schuknecht, 2000: 5-9; Sakal, 1999: 164). 1900'lü yılların başlarından bu yana gerçekleşen I. Dünya Savaşı ve Büyük İktisadi Buhran gibi olaylar devletlerin savunduğu liberal politikaların saygınlığını azaltmış, özellikle 1929 krizine kadarki dönemde devletin ekonomiye minimal düzeyde müdahelesi savunulsa da büyük buhrandan sonra oluşan yeni ekonomik düzenle kamu kesimlerinin payı günümüzde neredeyse yarı yarıya olacak şekilde (40-50%)

seyir etmektedir. Kamu harcamalarında bilindik artış I. Dünya Savaşı yıllarında ülkelerin savaşa katılımlarıyla gerçekleşmiştir. Bu kamu harcamalarının finansmanı ise vergi oranlarının artırılmasıya karşılanmaktaydı. Büyük buhran yıllarına kadar bir çok Avrupa ülkeleri temel sosyal güvenlik sistemini oturtmayı başarmıştır. Büyük buhran kamu harcamalarında genişleme ile sonuçlanmıştır. Büyük buhrandan sonrakı yıllarda ise minimal devlet anlayışı kademeli olarak ortadan kalkmıştır. Kamu harcamalar miktarında sıradışı artışa yol açan en bilindik olaylar 1917'de Bolşeviklerin Rusya Çar'ını devirerek yönetimi ele alması ve Büyük Buhran olmuştur.

Günümüzde piyasa ekonomisinin aksamadan çalıştığı kapitalist ülkelerde bile kamu kesiminin sürekli büyümesi bu ekonomileri adeta kapitalist ekonomik modelden karma ekonomik modele doğru itmiştir. Kamu kesiminin ekonomi içerisindeki payının hesaplanmasında kullanılan en bilindik metotlardan olan kamu harcamaları/GSMH dahil hesaplanan sonuçlarda neredeyse kamu kesimi boyutunun %25'den az olduğu ülke yoktur. Aynı zamanda ekonomilerinde kamu kesiminin payı %50'den fazla olan ülkeler de az değildir (Ulusoy, 2012). Büyük buhrana kadarki dönemlerde devletin maliye politikaları ile ekonomik hayata müdahelesine sosyo-ekonomik yaşamın bir parçası olan toplum pek sıcak bakmamaktaydı fakat 1929 yılında gerçekleşen buhranın çözümünde J.M.Keynes'in öncülüğü ile uygulanan genişletici maliye politikaları bu önyargını kırmıştır. Bunun sonucudur ki günümüzde ABD gibi piyasa ekonomisinin pürüzsüz çalıştığı ekonomilerde bile kamu kesimini payı önemli ölçüde gerçekleşmektedir. Geçmişte klasik düçüncelerin hakim olduğu dönemlerde devlet temel hizmetlerin üretimi dışında ekonomik yaşama fazla müdahele edebilmiyordu. Günümüzde ise liberal politikaların katı şekilde uygulandığı ülkelerde bile devlet temel faaliyetleri dışında fiyat artışlarını engellemek ve adil gelir dağılımını sağlamak gibi kapsamlı uygulamalarla sosyo-ekonomik yaşamın gidişatına yön vermektedir.

2.2.Kanada'da Kamu Kesiminin Ekonomik Boyutu

"Devlet" adlandırdığımız kurum insan topluluklarının dağınık hayattan oturak hayata geçmesiyle beraber ortaya çıkmıştır. Devlet anlayışının tanımı konusunda farklı teoriler ileri sürülmüştür. Bu teorilerden bazılarına bakacak olursak eğer devlet, toplumu olabilecek harici tehlikelerden koruyarak belirli bir alanda (Şehir devletleri, İmparatorluklar ve s.) asayişi sağlamakla mutlak güç haline gelmiştir. Diğer bir teoriye göre ise devlet insanların üretim faaliyetlerini hayata geçirmeleri için sulama kanalları gibi hizmetleri sağlamak için ortaya çıkmış ve bu yolda evrim geçirerek günümüzdeki biçimini almıştır (Kirmanoğlu, 2007:18).

Günümüzde "Devlet" anlayışı hakkında en eski tanım ise Thomas Hobbes'a aittir. O, "Devleti" ismi İncil ve Tevrat'ta geçen bir canavara, Leviathan'a benzetmektedir. Hobbes "Devlet" tanımını;

> ***"Onları (vatandaşları) yabancıların istilasından koruyabilmenin, birbirlerine zarar vermekten engellemenin, kendi sanayilerini ve yeryüzünün meyvelerini güvence altına almanın yolu bütün gücü ve kudreti bir tek insan ya da insanların meclisine vermektir… (Toplumda yaşayan) İnsanlar birbirlerine 'Ben haklarımdan vazgeçiyorum ve tüm haklarımı bu insana ya da insanların meclisine veriyorum' demelidirler. Böylece bütün güç ve kudret tek bir insanda toplanır. Bu devlet ya da latince civitas olarak adlandırılır. Bu büyük leviathan'ın doğması demektir."*** (Hobbes, 1651) şeklinde açıklamaktadır.

Adolf Wagner'e göre sanayileşme döneminin sürekli kılına bilmesi için devletin dışsallık yayan altyapı alanlarına yatırım yapması gerekir. Özel sektörün bu altyapı yatırımlarını gerçekleştirmesi ekonomik açıdan pek mümkün olmadığı için bu alanlara devletin müdahelesi kaçınılmazdır ve doğal olarak kamu harcamaları artış göstermektedir (Musgrave ve Peacock,1958:81). A.Smith ile aynı iktisadi ideolojiyi paylaşan klasik iktisatçılar 19. Yüzyılda milli ekonomiye kamu müdahelsinin minimum düzeyde olmasını savunmuş, devletin faaliyetlerinin sadece tam kamusal mal olarak nitelendirdiğimiz savunma, güvenlik ve adalet gibi hizmetlerle sınırlandırılmasını desteklemiştir (Tanzi ve Ludger, 1996:2).

Klasik iktisadi görüşe göre piyasa ekonomisi "görünmez el" vasıtasıyla optimum düzeye gelebileceğinden devletin ekonomiye müdahelesini gereksiz bulmaktadır. Neoklasikler ise klasiklerin aksine ekonominin işleyişinin bazı etkenler sebebiyle tam kapasite halinde çalışmayacağını ve dolayısıyla başarısızlığa uğrayabileceğini bunun için ise devletin piyasa ekonomisi işleyişine müdahelesinin sınırlandırılması düşüncesini savunmuşlardır. Bütün bu görüşler iktisat literatüründe "Piyasa Başarısızlığı Teorisi" olarak adlanmaktadır. Neoklasiklere göre ise piyasa başarısızlığının temel

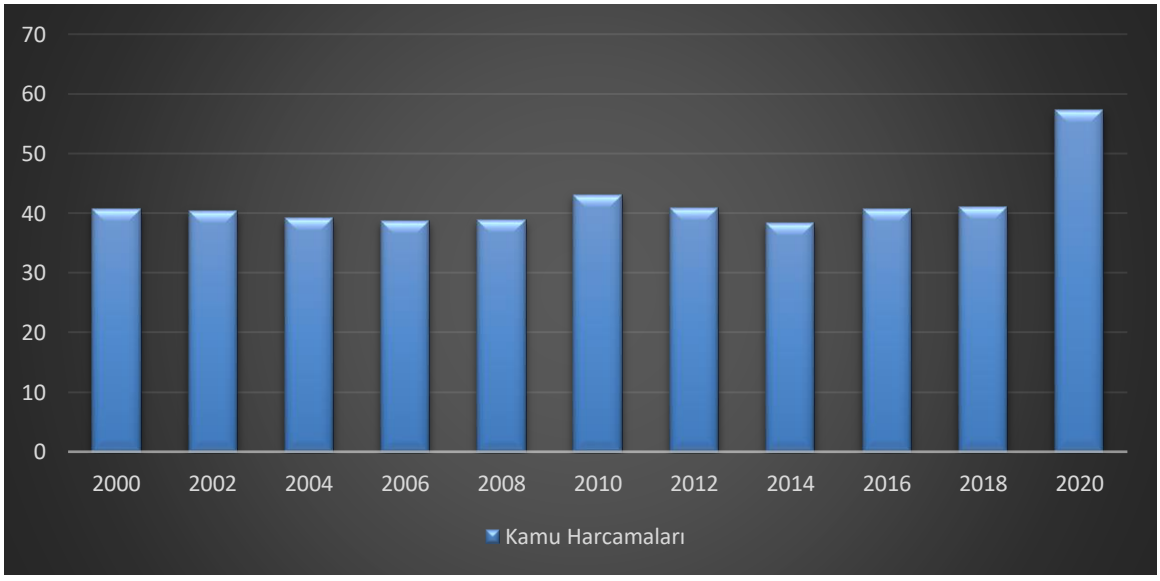
nedenleri arasında; tam rekabet piyasasını sağlayamama, asimetrik bilgi, kamusal mallar ve eksik piyasalar yer almaktadır (Aktan, 2012:4).

Bir önceki altbaşlıkta da belirttiğimiz üzere günümüzde kamu ekonomisi büyüklüğü % 40 ve üzeri olan ülkeler az değildir. Kanada bu kategori ülkelerinden sadece bir tanesidir. Şöyle ki, Kanada'nın son 20 yılda kamu harcamalar trendine bakacak olursak eğer bu harcamaların GSYİH'ya oranı bir kaç yıl istisna olmakla % 40'ın altına düşmemiştir. Bu harcamaların her sene, aynı yılın GSYH'na uygun olarak, benzer düzeyde ilerlemesinin sebebi, Kanada'nın gelişmiş ülkeler olarak nitelendirdiğimiz, hemi iktisadi hem de sosyal açıdan kalkınmış, kişibaşına daha fazla yıllık gelir düşen ülkeler arasında yer almasıdır. 1980'lerde Kanada'da GSYİH'nın yıllık büyüme oranı dünyaya oranla yaklaşık % 2-2,5 geri kalmaktaydı. Fakat 2000'li yılların başına geldikte ise bu fark neredeyse % 0'a inmiştir. 2007-2009 dönemi Kanada'nın GSYİH'sı için pekte iç açıcı olmamıştır çünki bu yıllarda Kanada'nın yıllık GSYİH büyüme oranı % 1'den % -3'lere kadar düşmüştür. Hiç şüphesiz bu resesyonun sebebi 2008 Dünya Krizi'dir. Bu yıllarda bir tek Kanada kamu ekonomisinde değil aynı zamanda aralarında Kanada'nın da yer aldığı G-7 ülkelerinden olan ABD, Birleşik Krallık, Almanya ve Fransa kamu ekonomileri payında ciddi küçülmeler yaşanmıştır. Bu küçülmeler sonucunda kamu yönetimi, sağlık, eğitim ve güvenlik gibi alanlarda milyonlarca insan işini kaybetmiş ve bu da dolaylı yollardan toplumun sosyal yaşamını etkileyerek negatif sonuçlara getirip çıkarmıştır.

2.2.1.Kamu Harcamaları / GSYİH Oranı Açısından Kanada Kamu Ekonomisinin Büyüklüğü

Kanada'da kamu kesmi harcamaları yıllar itibariyle devletin ve toplumun artan gereksinimlerini karşılmak amacıyla artış göstermiştir. Bu harcamalar 2000 yılı verilerine göre 448.596 milyar Kanada Doları teşkil ederek toplam GSYH içerisinde % 40,56'lık bir yer tutmuştur. Genel itibariyle kamu harcamalarının büyüklüğünün sürekli değişmesi iktisadi politikaların ekonomideki kamu kesimi payının arttırılıp-azaltılması, devletin yeni idari birimler oluşturarak onları görevlendirmesi, yeni vergiler konarak veya mevcut vergileri kaldırıp yerine başka vergiler koyarak gelir ve giderlerin yeniden sınıflandırılmasına hizmet etmektedir. (Yılmaz ve Susam, 2001: s.413). Kamu kesiminin yaptığı harcamalar devlet tarafından gösterilen hizmetlerin etkinliği ve verimliliği açısından çok önemlidir. Kamu harcamalarının 2000 yılında GSYİH içindeki payı % 40,56 iken bu oran izleyen senelerde de % 40 etrafında seyir etmiştir. 2014 senesinde bu oran % 38,37'e gerileyerek 20 senelik süre zarfında tarihinin en düşük kamu harcama miktarını, 2020 yılında ise % 57,32'lik bir oran ile Kanada kendisinin nerdeyse tüm zamanların en fazla kamu harcamasını yapmıştır.

Grafik 1 : Kanada'da Yıllar İtibariyle Kamu Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı

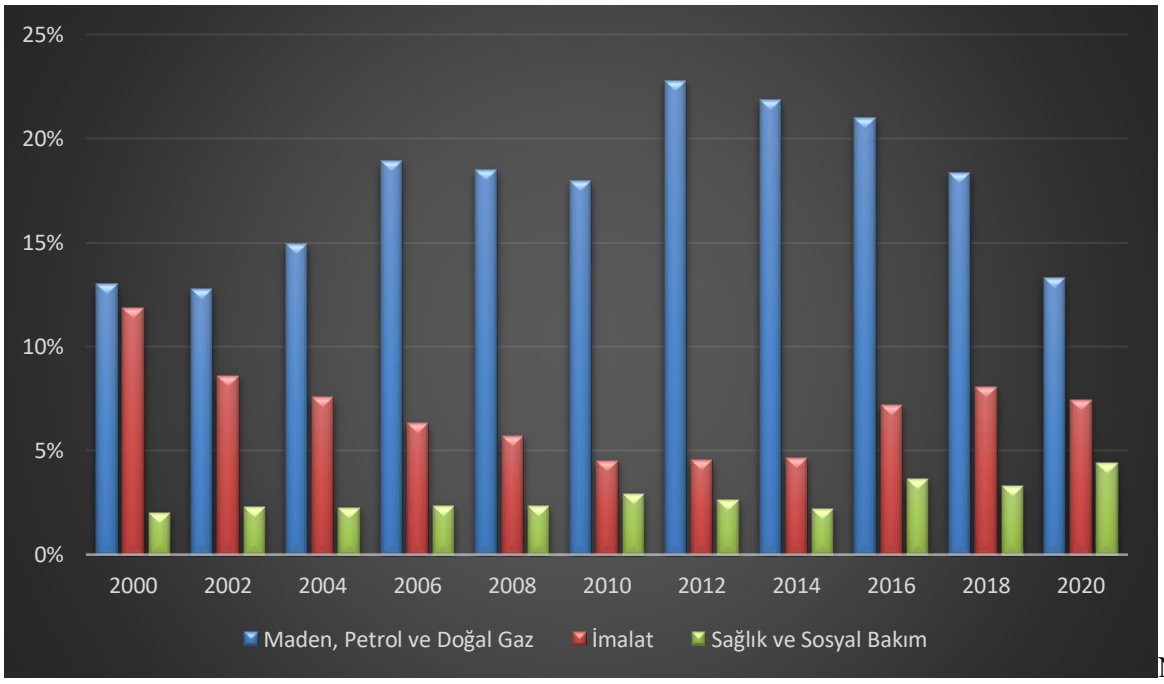

Not: Grafik 1 National Statistic Office'den alınan veriler esasında hazırlanmıştır.

Kamu harcamalarından bahs ettiğimiz için mutlaka yatırım harcamalarına da değinmemiz gerekir. Şöyle ki, yatırım harcamaları ekonomide üretim potansiyelini arttıran ve GSYİH içerisinde

önemli bir yere sahip olan harcama türüdür. Yatırım harcamaları mal stoklarına ilave edilen ve sermaye mallarını artıran kaynaklardır. Kanada'da yatırım harcamaları 2000 yılı verilerine göre 194.926 milyar Kanada Doları teşkil ederek aynı senede gerçekleşen toplam kamu harcamalarının (448.596 milyar Kanada Doları) %43,45'lık kısmını oluşturmuştur. Bu gösterge ilerleyen senelerde sırasıyla % 43,97 , % 44,38 ve %44,49 şeklinde hafif dalgalanmalar göstererek genel itibabriyle artan bir seyir izlemiştir. 2014'te ise bu oran yaklaşık % 53 düzeyine ulaşmıştır. Bu yatırım harcamalarının en fazla ve en az hangi sektör ve hizmetlere yapıldığına bakacak olursak eğer, 20 yıllık bu süre zarfında en fazla yatırım alan sektörler sırasıyla konut, maden ve petrol-doğal gaz üretimi, imalat, amme idaresi, sigorta ve finans kuruluşlarına, en az yatırım harcamalarının yapıldığı hizmetler ise şirketlerin ve işletmelerin yönetimi, atık yönetimi, iyileştirme hizmetleri ve konaklama hizmetleridir. İlginçtir ki dünya petrol ve doğal gaz rezervlerinin % 9,88 ve % 0,94'nü kendinde barındıran Kanada'da madencilik ve petrol ve doğal gaz üretimi sektörüne kamu yatırım harcamalarının sadece % 22'i ayrılmaktadır. Buradan bu sonuca gelebiliriz ki Kanada içinde Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin de bulunduğu Orta Doğu ülkeleri gibi sadece petrol ve doğal gaz üretimine bağlı kalmamakta aynı zamanda konut, imalat ve sigorta ve finans gibi diğer alanlara da önem göstermektedir. Özellikle Covid-19 salgını nedeniyle Kanada'da sağlık ve sosyal yardım alanına kamu yatırım harcamaları bir öceki yıl harcamalarına göre artarak 10.648 milyar Kanada Doları'na ulaşmıştır ve 2020 yılı kamu yatırım harcamaları içerisinde % 4,38'lik bir yer tutmuştur.

Grafik 2: Kanada'da Yatırım Harcamalarının Farklı Sektör ve Hizmetler İtibariyle Dağılımı

Not: Grafik 2 Statistics Canada'dan alınan verilere istinaden hazırlanmıştır.

Kamu yatırım harcamalarının yapıldığı bir başka alan ise güvenlik ve savunmadır. Savunma ve güvenlik harcamalarının kendisi bütçede ayrı bir harcama kalemi olarak gösterilmesine rağmen yapılan kamu yatırım harcamaları bu alana yapılan yatırımları da kapsamına almaktadır. Genel itibariyle savunma harcamalarının tanımına bakacak olursak eğer bu harcamalar savunma ve güvenlik alanında kullanılmak üzere araç, gereçlerin satın alınması veya üretimini, bu ekipmanların bakımını, onarımını, bu alanlardaki hizmet binalarının inşaat ve imarını ve son olarak bu alanlarda yapılan ar-ge faaliyetlerini karşılayan harcamalardır (Tüğen, 1988:48).

Bildiğimiz gibi Kanada, savunma sanayisi ürün ve hizmetlerinin üretiminde dünyanın önde giden ülkelerinden biridir. Hiç şüphesiz, Kanada'nın bu seviyeye gelmesindeki esas nokta her sene düzenli olarak savunma sanayisine yatırım yapılmasındadır. Kanada'nın savunma sanayisinin özellikle, motor üretiminde dünyanın ilk beş ülkesinden biri olduğu da bir gerçektir. 2002 yılı verilerine göre bu savunma sanayisinde en fazla değer üreten aktörler; CSE Inc, Bombardier Inc, General Dynamics Canada ve Magellan Aeorospace gibi firmalardır (*The Ploughshares Monitor*, 2003). 2006 yılında Kanada Savunma Sanayi'sine değeri 17.1 milyar Kanada Doları ile ölçülen bir yatırım harcaması

yapılmıştır. Bu yatırım harcamasının içeriği ise Stratejik ve Taktik Hava İkmal Araçları, Orta ve Ağır Yük Helikopteri, Orta Ölçekli Lojistik Kamyonları ve Müşterek Destek Gemisi gibi askeri araç ve gereçlerin üretimini/onarımını kapsamaktadır . Fakat, 20 senelik bu süre zarfında savunma sanayisine en fazla yatırım harcaması 2010 senesinde gerçekleşmiştir. 49.52 milyar Kanada Doları değerindeki bu yatırım CF-18 savaş uçağı, F35 Lighting II savaş uçağı, deniz botları, Müşterek Destek Gemileri, Üçüncü Nesil Hafif Zırhlı Araçlar ve CC-130J Hercules savaş uçağı gibi araç ve gereçlerin üretimine/onarımına yatırılmıştır (Canada.ca, 2020).

Kamu yatırım harcamalarının büyük önem arz ettiği alanlardan biri de sağlık sektörüdür. Şöyle ki düzenli olarak her sene ciddi miktarlarda sağlık alanına harcanan kamu yatırımları bir ülkenin ekonomik büyüklüğüne fayda sağladığı gibi bu yatırımların ülke nüfusunun sağlık durumuna pozitif etki ederek ortalama yaşam süresini artırmaktadır, bu ise ülkenin sosyal açıdan kalkınmasına büyük katkı sağlar.

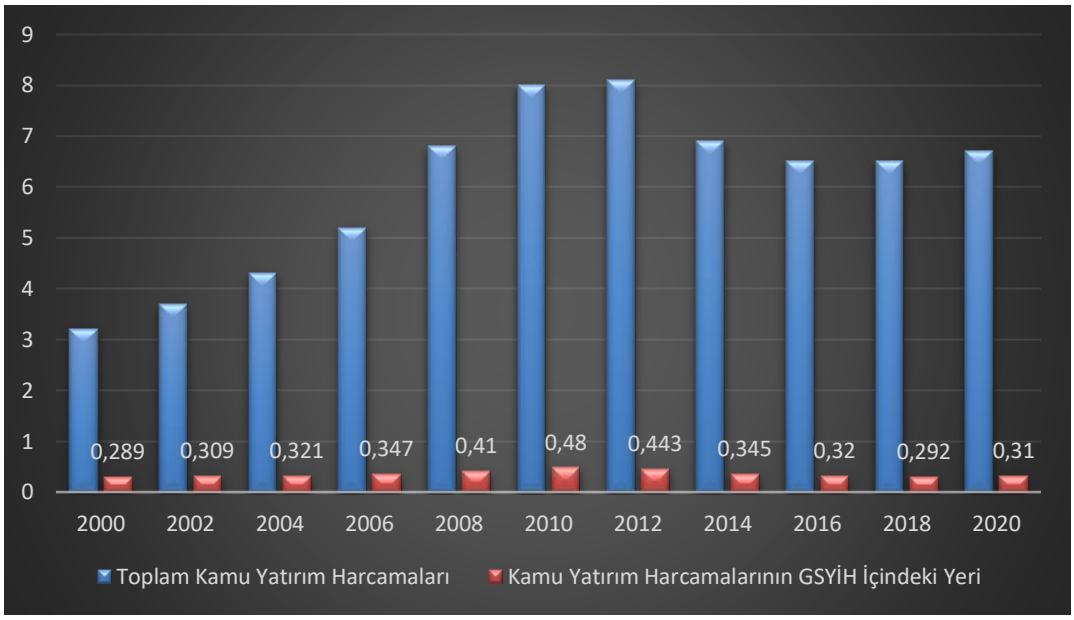
Genel olarak sağlık sektörü, sağlık hizmeti dediğimiz yarı kamusal malları ve toplum sağlığını sürdürülebilir kılmak isteyen geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu sektör kendisinde sağlıkla alakalı her türlü ürünün üretimini ve tedarikini düzenleyen sistem ve altsistemleri ve bunlar da kendi sırasında kişileri, kurum ve kuruluşları kapsamaktadır (Menderes ve Ersoy, 1993:30).

Sağlık hizmetlerinin amacı bireylerin ve toplumun sağlığını koruyarak onların fiziken, ruhen ve sosyal yönden ortaya çıkabilecek rahatsızlıklarını tedavi etmektedir. Bu tedaviler ve benzeri faaliyetlerin hepsi toplamda sağlık hizmetlerini oluşturmaktadır. Bu faaliyetleri oluşturan hizmetler ise anne-çocuk sağlığı, ilaç ve medikal araç ve gereçler gibi insan yaşamını iyileştiren, hastalıkları tedavi eden hizmetleri kapsamına almaktadır (Dağıstan, 2001:3).

Kanada'da son 20 yılda sağlık alanında yapılan yatırım harcamalarına bakacak olursak eğer, 2000 yılında yaklaşık 3.2 milyar Kanada Doları ile başlayan bu periyot ilerleyen senelerde de giderek artmıştır. 2000 yılında sağlık alanına yapılan yatırım harcamaları toplam kamu harcamalarının % 0,714'nü, toplam GSYİH'nın ise % 0.289'luk kısımı oluşturmuştur. Fakat, 2006 senesine gelince sağlık alanında yapılan kamu yatırım harcamalarının miktarı bir öceki seneye göre duraksamıştır. Şöyle ki, 2005'te Kanada'da sağlık alanına toplamda 5.1 milyar Kanada Doları değerinde yatırım harcaması yapılmıştır ve bu toplam kamu harcamalarının % 0,975'ni, toplam GSYİH'nın ise % 0,358'ni oluşturmuştur. 2006 yılında sağlık sektörüne aynı miktarda yatırım harcaması yapılmasına rağmen bu kamu yatırım harcamasının toplam kamu harcamaları içerisindeki payı % 0,881'e, toplam GSYİH içerisindeki payı ise % 0,340'a düşmüştür. 2000-2020 yılları arasında en fazla kamu yatırım harcamaları ise 2012 yılında gerçekleşmiştir. Bu senede gerçekleşen kamu yatırım harcaması 2010 yılında gerçekleşen kamu yatırım harcamasından azacık fazla olması ile birlikte toplamda 8.1 milyar Kanada Doları teşkil ederek toplam kamu harcamalarının % 1'ni ve GSYİH'nın ise % 0,443'lik kısımını oluşturmuştur. Takip eden yıllarda ise bu trend hafif dalgalanmalarla birlikte azalan bir seyir izlemiştir.

Genel olarak Kanada'nın son 20 yılda sağlık sektörüne yaptığı yatırım harcamaları artış göstererek 3.2 milyar KAD'dan 8.1 milyar KAD'na yükselmiştir. Fakat kamu yatırım harcamalarının GSYİH'a oranı giderek azalış göstermiş neticede ABD, Yeni Zelanda, Avustralya, Fransa ve Almanya gibi OECD ülkelerinden geri kalmıştır. Kanada sadece Birleşik Krallık ve İtalya gibi ülkelerin önüne geçebilmiştir (CMAJ, 2020).

Grafik 3: Kanada'da 2000-2020 Yılları Arasında Sağlık Sektörüne Yapılan Kamu Yatırım Harcaması

Not: Grafik 3 National Statistics Office ve Canadian Institute for Health Information verilerine istinaden hazırlanmıştır. Toplam Kamu Harcamaları milyar bazında gösterilmiştir.

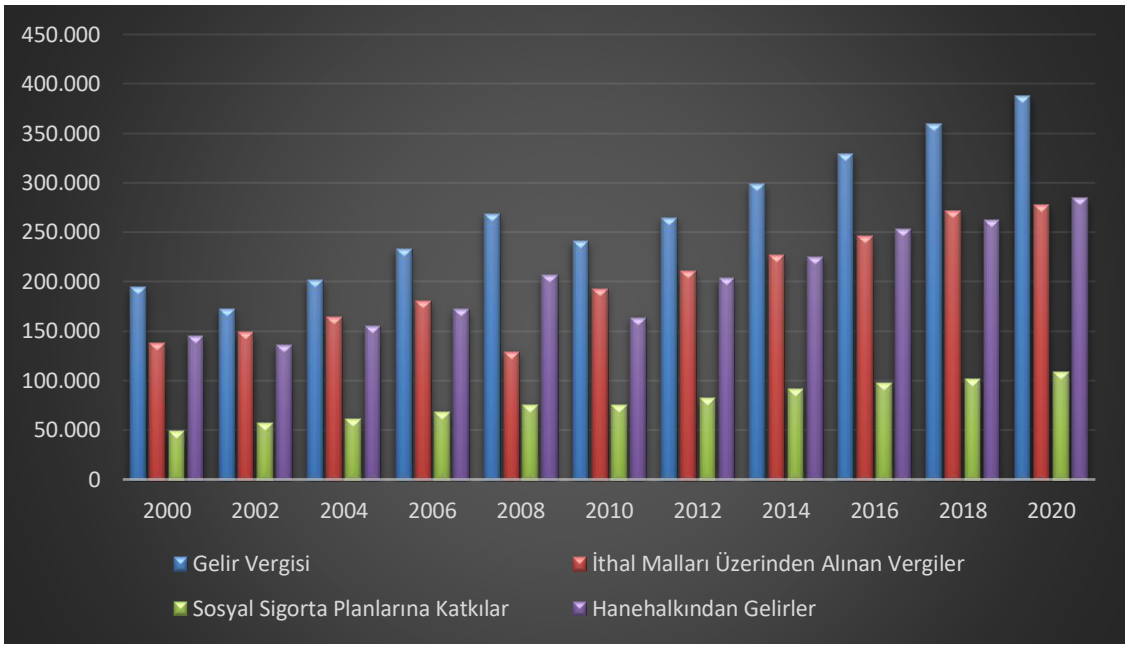
2.2.2. Kamu Gelirleri / GSYİH oranı açısından Kanada Kamu Ekonomisi Büyüklüğü

Kamu gelirleri anlam itibariyle iki yere; dar anlamda kamu gelirleri ve geniş anlamda kamu gelirlerine bölünmektedir. Dar anlamda kamu gelirleri sadece devlet tarafından toplanan cebri nitelikteki gelirleri yani merkezi yönetim tarafından vergi kanunları ve diğer esaslara dayanarak toplanan zorunlu ödemeleri kapsamaktadır.

Geniş anlamda kamu gelirleri ise devletin, kamu kuruluşlarının artan gereksinimlerini karşılamak amacıyla devletin kendilerine sunduğu vergileme yetkisi veya bu kamu kuruluşlarının sahip olduğu özel mülk ve teşebbüsler üzerinden elde ettiği her türlü iktisadi değerlerdir (Edizdoğan, 2008: s. 118). Kamu gelirleri sadece devletin bu veya diğer şekilde topladığı olağan ve olağandışı gelirlerle sınırlanmamaktadır, aynı zamanda devletin borçlanma ile sağladığı iktisadi değerler, dış yardımlar ve bağışlar da kamu geliri olarak nitelenmektedir.

Kanada'da kamu gelirlerinin son 20 yıl içerisinde geçirdiği evrime göz gezdirecek olursak eğer bu gelirlerin 2000 yılı ile kıyasladığımız zaman günümüzde neredeyse iki kat arttığını gözlemleyebiliriz. Şöyle ki, 2000 yılında Kanada devletinin toplam gelirleri 477,793 milyar Kanada Doları iken geçen sene yani 2019 yılı verilerine göre bu rakam 940,344 milyar Kanada Doları olarak ölçülmüştür. Bu kamu gelirleri ise kendi sırasında ülkenin iktisadi ve sosyal açıdan en gelişmiş bölgeleri olan Quebec, Ontario, British Columbia ve Alberta eyaletlerinden elde edilmiştir. Birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi Kanada'da da vergilerin büyük kısmı gelir vergisinin payına düşmektedir aynı zamanda geçtiğimiz çeyrek'te gelir vergisi 382,980 milyar Kanada Doları olarak hesaplanmıştır. Gelir vergisinden sonra kamu gelirleri arasında ihraç malları üzerinden alınan vergiler, sosyal sigorta planlarına katkılar adı altında toplanan ödemeler ve servet transfer vergileri önemli yer tutmaktadır. Kanada'nın kamu ekonomisinin kamu gelirleri bölü gayrisafi yurtiçi hasıla açısında büyüklüğü 2000 yılında % 43.19, 2005'te % 40.07, 2010'da %38.33, 2015'te %39.96 ve 2020'de ise %37.39 olarak ölçülmüştür. Bu göstericilerden bu kanaate gelebiliriz ki geçen 20 yıllık süreçte Kanada kamu ekonomisi hafif dalgalanmalar şeklinde genel itibariyle azalan bir seyirde ilerlemiştir. Tabi ki, 2000-2020 yılları arasında kamu gelirleri yukarıda da bahs ettiğimiz gibi neredeyse iki kat artmıştır fakat unutmamak gerekir ki geçen bu süre zarfından gayrisafi yurtiçi hasıla da aynı oranda artış göstermiştir.

Grafik 4: Kanada'da Kamu Gelirlerinin Farklı Vergiler ve Ödemeler Bazında Dağılımı

Not: Grafik 4 Statistics Canada'dan alınan veriler esasında hazırlanmıştır. Grafik 4'de veriler milyar bazında gösterilmiştir.

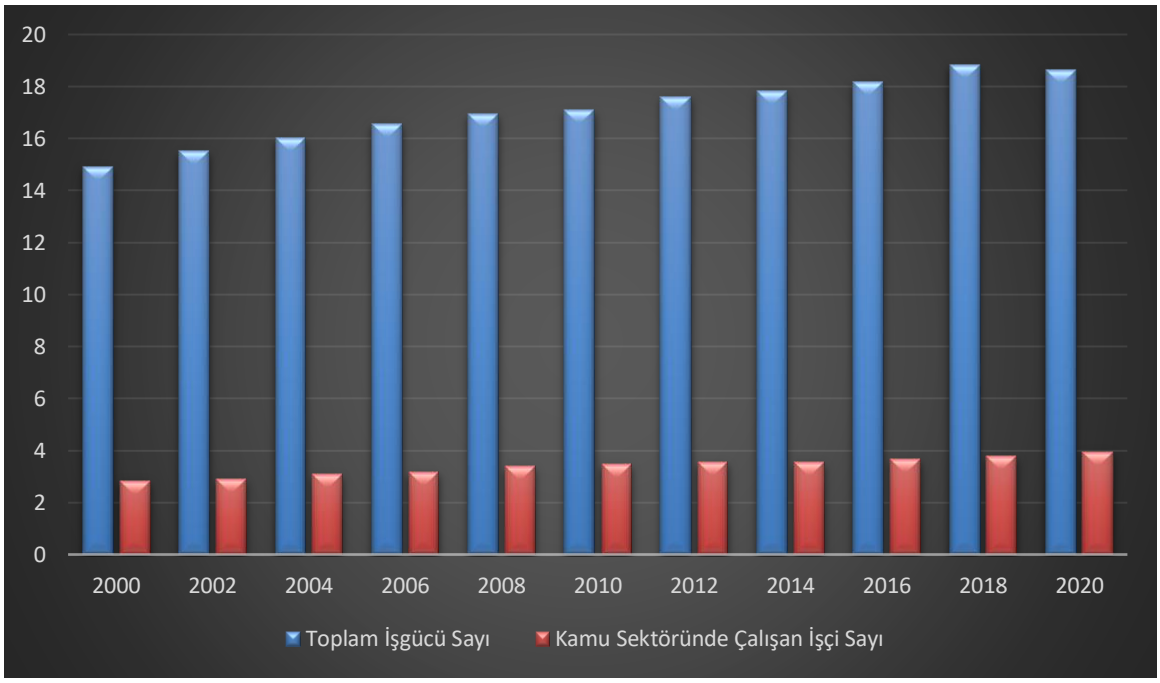
Grafik 3'den de görüldüğü üzere 2000-2020 yılları arasında Kanada'da gelir vergisi toplam kamu gelirlerinin %35 ila %40'nı oluşturmuştur ve buradan bu sonuca gelebiliriz ki, Kanada gelişmekte olan ülkeler gibi vergi gelirlerini dolaylı vergilere (KDV, ÖTV ve.s.) dayandırmamakta, aksine toplum bireylerinin gerçek iktisadi gücünü yansıtan gelir ve kurumlar vergisi gibi dolaysız vergilere üstünlük vermektedir.

2.2.2. Kamu İstihdamı/Toplam İstihdam Oranı Açısından Kanada'nın Kamu Ekonomisi Büyüklüğü

Ülke genelinde mevcut bulunan işgücünün ekonomik yaşama katılmasıyla beraber bir değer atfetmesi istihdam durumudur. Bu istihdam düzeyi ekonomiye katkıda bulunan işgücü seviyesinin bariz göstergesidir. İstihdam emek faktörlerinin üretime yönelen kısımını kapsamaktadır. Bu işgücü kapasitesinin hiç bir ekonomik değer üretmemesi durumu ise işsizlik dediğimiz kavramı ortaya atmaktadır. Bireyler sahip oldukları istihdam durumu ile sadece fiziksel yaşamlarını değil aynı zamanda manevi değerler olarak tanımladığımız sosyal ve pisikolojik ihtiyaçlarını karşılayarak yaşamlarını sürdürürler. Birey çalışarak gelir elde eder ve itibar kazanır bu da kişini tatmin ederek belirli manevi rahatlığa ulaşmasını sağlar.

Ülkelerdeki istihdam durumu o ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerine, sahip oldukları doğal kaynaklara, eğitim düzeylerine ve bu eğitim düzeyile ortaya çıkara bildikleri teknolik yeniliklere bağlıdır. Üretim faktörlerinin tamamının çalışarak ekonomiye katkıda bulunması tam istihdam durumunu yaratmaktadır. Tam istihdam durumunun söz konusu olması tüm üretim faktörlerinin mevcut piyasanın durumuna bağlı olan çalışma koşullarında iktisadi faaliyet göstererek belirli bir değer üretmesi demektir. Aynı zamanda tam istihdam durumu mevcut olan tüm doğal kaynakların ve sermaye malları stoğunun üretime katılması, atıl kalan kaynakların mevcut olmaması durumudur. Bu koşulların sağlanmadığı durumlarda ise eksik istihdam söz konusudur. Bu duruma Kanada üzerinden bakacak olursak eğer, özellikle Covid-19 salgını nedeniyle çalışan işgücü sayı % 2,5 gerileyerek 2020 yılında 18.61 milyon'a düşmüştür. Bu yıllarda kamu kesiminde çalışın işgücü sayısı ise toplam işgücü sayısından farklı olarak % 1,6 artış göstererek yaklaşık 3.96 milyon kişiye ulaşmıştır. Genel olarak 2000 ve 2020 yılları arasında Kanada'da toplam işgücü ve kamu sektöründeki çalışan sayısı artan bir seyir izlemiştir. Bu süre zarfında en fazla çalışan işgücü sayısı 2019, en fazla kamu sektörü çalışanı sayısı ise 2020 yılında gerçekleşmiştir.

Grafik 5: Kanada'da Kamu Sektöründe Çalışan Sayısının Toplam İşgücü Sayı ile Kıyaslanması

Not: Grafik 5 Statistics Canada'dan alınan verilere istinaden milyon bazında hazırlanmıştır. Grafik 5'te veriler milyon bazında gösterilmiştir.

3.SONUÇ

Ekonomiye kamu müdahelesi 1929 iktisadi buhranından sonra dünya ekonomileri arasında geniş şekilde yayılmıştır. Özellikle klasik iktisatçıların bu ekonomik bunalımın çözümü yolunda önemli gelişme kaydetmediği için dünya devletleri klasik iktisat uygulamalarından yani minimal devlet anlayışından hızla uzaklaşmıştır. Gelişmekte olan yeni ekonomik düzende devletler kendi ekonomi yönetimlerinde sıkı bir şekilde keynezyen politikaları yani genişletici maliye politikalarını uygulayarak bu soruna kısmen çözüm bulmuştur. Bunun dışında devlet özel kesim tarafından başarısızlığa uğratılmış piyasa ekonomisinin işleyişini iyileştirmek için milli ekonomiye müdahele etmektedir.

Kanada'nın son 20 yılda kamu ekonomisinin büyüme yüzdesine bakacak olursak eğer 2000 yılında kamu ekonomisi toplam ekonomi içindeki payı % 40,56 iken bu oran 2020 yılında % 57,32'e kadar ilerlemiştir. Bu senelerde kamu yatırım harcamaları başta savunma sanayisi olmakla, sağlık, petrol ve doğalgaz, kamu yönetimi gibi alanlara yapılmıştır. Bu yatırım harcamalarının 2000-2020 yılları arasında toplam GSYİH içerisindeki payı % 19 ila % 24 arasında değişmiştir. Ayrıca geçen bu süre zarfında Kanada'da işsizlik oranı % 6,83'ten % 9,75'e yükselmiştir. Şüphesizdir ki, 2019'da % 5,67 olan işsizlik oranın 2020'de % 72 artarak % 9,75 ulaşmasındakı ana sebep şuan bile etkisi en üzt düzeyde seyr eden Covid-19 salgınıdır.

Sonuç olarak genel görüş şudur ki;

Geçtiğimiz bu süreçte Kanada'da kamu ekonomisi payının % 40'dan % 57'e genişlemesi kamu kesiminin ekonomik yaşamda önemli bir aktör olduğuna işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. (2012). *"Piyasa Başarısızlığının Anatomisi ve Kamu Ekonomisi Rasyoneli"*,(Der.) Kamu Ekonomisi I, Ed. Coşkun Can AKTAN, Dilek DİLEYİCİ, AnadoluÜniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, No: 1669, s:11, Eskişehir.

CMAJ 2020 June 22;192:E677-83. doi: 10.1503/cmaj.191126

Dağıstan, R. *"Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı"*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Edizdoğan, N. ve Çetinkaya, Ö. (2008), *"Kamu Bütçesi"*

Hobbes, T. (1651), *"Leviathan or The Matter, Forme and Power of a Commonwealth Ecclesiasticall and Civil"*

Karakaş, E. (1994), *"Devlet-Ekonomi İlişkileri Üzerine Bazı Düşünceler"*, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 164.

Kirmanoğlu, H. (2007), *"Kamu Ekonomisi Analizi"*, Beta yayınevi, İstanbul.

Menderes M., Ersoy K.,*"Genel Sistem Kuramı ve Sağlık Sistemi"*, Hastane Sistemi ve Hasta Bakım Alt Sistemi, H.Ü. Sağlık İdaresi, C. III, Ankara, 1993.

Musgrave, A. ve Alan, T. P. (1958), *"Classics in the Theory of Public Finance"*, by Richard,Review by: R. C. Tress Economica New Series, Vol. 26, No. 102.

National Statistic Office, 2019, Erişim tarihi: 29 Kasım 2020.

Öztürk, N. (2011). *"Kamu Ekonomisi"*, Ekin Basım Yayın, Bursa

Pehlivan, O. (2004), *"Kamu Maliyesi"*, Trabzon: Derya Kitabevi.

Sakal, M. (1999), *"Kamu Kesiminin Yeniden Yapılanması: Son Yıllara İlişkin Bir Değerlendirme"*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF Dergisi, 14 (1), 164.

Sandalcı, U. , Sandalcı, İ. (2016), *"Kamu Kesimi Ekonomik Büyüklüğü ve Kamu Etkinlik Düzeyi İlişkisi"*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 413-429.

Statistics Canada. Table 34-10-0015-01 Capital and repair expenditures, by sector and province

Şener, O. (2008), *"Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi",* İstanbul: Beta Yayınevi.

Tanzi, V. ve Ludger S. (1996). *"Reforming Government in Industrial Countries"*, Finance&Development, September, s:2

Tanzi, V. ve Schuknecht, L. (2000), *"Public Spending in the 20th Century"*, Cambridge University Press, United Kingdom.

The Ploughshares Monitor Winter 2003 Volume 24 Issue 4.

Tüğen, K. (1988). *"Dünyada Ve Türkiye'de Savunma Harcamalarındaki Gelişmeler Ve Ekonomik Etkileri"*, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, 285-302

Ulusoy, A. (2012), *"Maliye politikası",* İstanbul: Park Kitabevi.

Yılmaz, B. E. ve Susam, N. (2001), "Türkiye'de Kamu Harcamalarının GSMH İçindeki Payının Analizi ve Ülkeler Arası Karşılaştırma", 16. Türkiye Maliye Sempozyumu, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

www.canada.ca/en/department-national-defence/services/procurement/announcements, ErişimTarihi: 09/12/2020

www.cepal.org/sites/default/files/project/files/annex_7_methods_of_measuring_economy_efficiency_and_effectivenes.pdf

www.mfa.gov.tr/kanada-ekonomisi.tr.mfa , Erişim Tarihi: 29.11.2020.